

BOSHLANG‘ICH SINIF O‘QUVCHILARIDA SAVOL BERISH MADANIYATINI RIVOJLANTIRISH: JAVOB BERISHDAN SAVOL BERISHGA O‘TISH METODIKASI

Murtazoyeva Robiya No‘monovna

Axborot texnologiyalar va menejment universiteti

“Boshlang‘ich ta‘lim” yo‘nalishi 2-kurs BT-29-24-guruh talabasi

Annotatsiya

Ushbu maqolada boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining bilish faolligini oshirishda savol berish ko‘nikmasining ahamiyati yoritiladi. Tadqiqotda an‘anaviy reproduktiv javob modelidan voz kechib, o‘quvchida mustaqil va tanqidiy fikrlashni shakllantiruvchi savol berish metodikasi tahlil qilinadi. Shuningdek, boshlang‘ich ta‘lim jarayonida savol berish madaniyatini rivojlantirishning pedagogik shart-sharoitlari va samarali usullari ochib beriladi.

Kalit so‘zlar: *Savol berish madaniyati, evristik suhbat, kognitiv faollik, boshlang‘ich ta‘lim, mulqot san‘ati, metodika, tanqidiy fikrlash.*

Аннотация

В данной статье рассматривается значение навыка задавания вопросов в повышении познавательной активности учащихся начальных классов. Анализируется методика формирования самостоятельного и критического мышления у учащихся посредством отказа от традиционной репродуктивной модели ответов. Также раскрываются педагогические условия и эффективные методы развития культуры задавания вопросов в процессе начального образования.

Ключевые слова: *Культура задавания вопросов, эвристическая беседа, познавательная активность, начальное образование, искусство общения, методика, критическое мышление.*

Abstract

This article highlights the importance of questioning skills in enhancing the cognitive activity of primary school students. The study analyzes a methodology aimed at developing independent and critical thinking in learners by moving away from the traditional reproductive answer model. It also explores the pedagogical conditions and effective methods for developing a culture of questioning in the process of primary education.

Keywords: *Questioning culture, heuristic conversation, cognitive activity, primary education, communication skills, methodology, critical thinking.*

KIRISH

Bugungi kunda ta’lim oldida turgan eng muhim vazifalardan biri — o‘quvchini tayyor bilimni qabul qiluvchi emas, balki bilimni mustaqil izlovchi shaxs sifatida shakllantirishdir. Uzoq yillar davomida ta’lim tizimida o‘quvchining bilim darajasi uning berilgan savollarga qanchalik aniq javob bera olishi bilan baholanib kelindi. Biroq zamonaviy pedagogik yondashuvlar shuni ko‘rsatadiki, to‘g‘ri qo‘yilgan savol ko‘pincha tayyor javobdan ham muhimroqdir¹. Savol berish jarayoni o‘quvchining fikrlash mexanizmlarini faollashtiradi, kuzatish, tahlil qilish, sabab-oqibat bog‘liqligini topish hamda mantiqiy xulosa chiqarishga undaydi. Boshlang‘ich sinf yoshida bolalarda tabiiy qiziquvchanlik yuqori bo‘ladi. Aynan shu davrda savol berishga bo‘lgan ehtiyojni to‘g‘ri yo‘naltirish orqali mustaqil fikrlashning dastlabki asoslari shakllanadi². Agar o‘quvchi faqat javob berishga o‘rgatilsa, u ko‘proq tayyor qoliplar asosida fikrlaydi. Savol berishga rag‘batlantirilgan bola esa bilimni faol ravishda egallaydi, tushunmagan nuqtalarini aniqlashtiradi va muammoni chuqurroq anglashga intiladi. Shu jihatdan savol berish madaniyati boshlang‘ich ta’limda alohida pedagogik ahamiyat kasb etadi.

SAVOL BERISH — FIKRLASHNING HARAKATLANTIRUVCHI KUCHI

O‘zbek pedagogi J. Yo‘ldoshev ta’kidlaganidek, darsda savol bermayotgan o‘quvchi ko‘pincha mavzuni tushunmaydi yoki fikrlash jarayonida faol ishtirok etmaydi³. Savol berish esa bolaning ichki tafakkur faoliyatini namoyon etuvchi muhim ko‘rsatkichdir. Savol berish madaniyati bosqichma-bosqich rivojlanadi: Qiziquvchanlik bosqichi — “Nima uchun?”, “Qanday?” kabi oddiy savollar orqali dunyoni anglash; Muammoli bosqich — mavjud holatga shubha bilan qarash va alternativ variantlarni tasavvur qilish; Tahliliy bosqich — dalil izlash, sabablarni tahlil qilish va isbotlashga yo‘naltirilgan savollar berish⁴. Mazkur bosqichlar o‘quvchining intellektual rivojlanishi bilan chambarchas bog‘liq bo‘lib, savol berish ko‘nikmasi rivojlangan sari bolaning tanqidiy fikrlashi ham shakllanib boradi.

SAVOL BERISHNI RIVOJLANTIRUVCHI METODIK USULLAR

Boshlang‘ich ta’limda savol berish ko‘nikmasini rivojlantirish uchun turli interaktiv metodlardan

foydalanish samarali hisoblanadi. O‘zbekistonlik metodistlar quyidagi usullarni tavsiya etadilar⁵:

“Teskarisiga savol” metodi

O‘qituvchi tayyor javobni aytadi, o‘quvchilar esa unga mos savol tuzadilar. Masalan:

Javob: “Chunki u qishda uxlaydi.”

Savol: “Ayiq nega qishda inidan chiqmaydi?”⁶

Bu usul bolaning mantiqiy bog‘liqlik qurish qobiliyatini rivojlantiradi.

“Intervyu” usuli

Dars yakunida o‘quvchilar o‘qituvchiga yoki mavzu qahramoniga savollar beradilar. Bu usul o‘quvchilarning muloqotga kirishish ko‘nikmasini mustahkamlaydi va tortinchoqlikni kamaytiradi⁷.

“Savollar savatchasi”

O‘quvchilar tushunmagan yoki qiziqqan savollarini yozib savatchaga tashlaydilar. Keyinchalik bu savollar muhokama qilinadi⁸. Ushbu metod ayniqsa uyatchan bolalar uchun qulay hisoblanadi.

PEDAGOGIK MAHORAT VA SAVOLGA MUNOSABAT

Savol berish madaniyatini shakllantirishda o‘qituvchining roli nihoyatda katta. M. Jumayev fikricha, o‘qituvchi o‘quvchining har qanday savoliga jiddiy yondashishi kerak⁹. Hatto sodda yoki noodatiy tuyulgan savollar ham bolaning fikrlash jarayonining mahsuli sifatida qadrlanishi lozim. Savol bergan o‘quvchini rag‘batlantirish, unga ijobiy munosabat bildirish bolaning o‘ziga bo‘lgan ishonchini oshiradi. O‘zbek xalq pedagogikasidagi “So‘ragan — o‘rgangan, uyalgan — quruq qolgan” maqoli ham aynan shu mazmuni ifodalaydi¹⁰. Savol berishga ijobiy muhit yaratilgan sinflarda o‘quvchilar erkin fikr bildiradi, o‘z nuqtayi nazarini himoya qiladi va bilim olish jarayonida faolroq bo‘ladi¹¹.

TADQIQOT NATIJALARI VA TAHLIL

O‘zbekiston maktablarida olib borilgan kuzatuvlar shuni ko‘rsatadiki, dars vaqtining asosiy qismida savol tashabbusi ko‘proq o‘qituvchi tomonidan amalga oshiriladi. Natijada o‘quvchi tayyor bilimni qabul qiluvchi rolida qolib ketadi¹². Savol berishga yo‘naltirilgan metodlar qo‘llanilgan sinflarda esa o‘quvchilarning darsdagi faolligi sezilarli ravishda oshgani kuzatildi. Ayniqsa, “Savollar savatchasi” va “Teskarisiga savol” metodlari tortinchoq o‘quvchilarning ham fikr bildirishiga yordam berdi. Shuningdek, savol berishga odatlangan o‘quvchilar matn bilan ishlashda chuqurroq tahlil qiladi, asosiy g‘oya va yashirin ma’nolarni tezroq anglay oladi. Ular oddiy faktologik savollardan tashqari sabab-oqibat va taxminiy savollarni ham bera boshlaydi. Bu holat savol berish ko‘nikmasi nafaqat bilimni chuqurlashtirishi, balki o‘quvchining intellektual mustaqilligini ham rivojlantirishini ko‘rsatadi¹³.

XULOSA

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida savol berish madaniyatini rivojlantirish zamonaviy ta’limning muhim talablaridan biridir. Savol bera oladigan o‘quvchi faqat tayyor bilimni qabul qilmaydi, balki uni tahlil qiladi, tushunishga harakat qiladi va yangi bilimga ehtiyoj sezadi. Savol berish ko‘nikmasi rivojlangan bola kelajakda mustaqil qaror qabul qilishga, muammolarga yechim topishga va ijodiy fikrlashga moyil bo‘ladi. Shu sababli ta’lim jarayonida faqat to‘g‘ri javobni emas, balki to‘g‘ri savolni qadrlash madaniyatini shakllantirish zarur. Xulosa qilib aytganda, javob berishga emas, savol berishga o‘rgatilgan

bola kelajakda izlanuvchan, tanqidiy fikrlovchi va yangilik yaratuvchi shaxs sifatida shakllanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O‘zbekiston Respublikasining “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonuni. 2020.
2. R. Safarova. (2022). Boshlang‘ich ta’lim didaktikasi. Toshkent: Niso Poligraf.
3. J. Yo‘ldoshev, S. Usmonov. (2018). Pedagogik texnologiya asoslari. Toshkent: O‘qituvchi.
4. M. Jumayev. (2021). Boshlang‘ich ta’limda matematik tushunchalarni shakllantirish metodikasi. Toshkent.
5. A. Xoliqov. (2015). Pedagogik mahorat. Toshkent.
6. Q. Nazarov. (2019). Boshlang‘ich sinflarda mantiqiy tafakkurni rivojlantirish.
7. S. Matchonov. (2020). Boshlang‘ich sinf o‘qish darslari metodikasi. Toshkent.
8. U. Mahkamov. (2023). Barkamol avlod tarbiyasi: muammo va yechimlar.
9. N. Azizxo‘jayeva. (2013). Pedagogik texnologiya va pedagogik mahorat.
10. O‘zbek xalq maqollari to‘plami. Toshkent: G‘afur G‘ulom.
11. B. To‘xliyev. (2017). Pedagogik diagnostika va korreksiya.
12. N. Nizomova. (2024). O‘quvchilarning nutq madaniyatini o‘stirish: zamonaviy yondashuvlar.
13. K. Qosimova va boshqalar. (2019). Ona tili o‘qitish metodikasi. Toshkent: Nosir.